

Л.П. Леська

г. Мінск

Метамарфозы ў паэтычным свеце Максіма Багдановіча

З’ява метамарфоз у паэтычным свеце Максіма Багдановіча не стала прадметам асобнага даследавання, хаця да раскрыцця гэтай праблемы ў розны час звяртаюцца і звярталіся прама, або ўскосна беларускія навукоўцы. У. Конан у працах “Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору”; “Святло паэзіі і Цені жыцця. Лірыка Максіма Багдановіча” зрабіў першы падыход да асэнсавання пераўтварэнняў у творах паэта. Вучоны падкрэсліў, што “метамарфоза ў паэтычнай спадчыне М. Багдановіча стала мастацкім тропам, аднак захавала сваю сувязь з паэтычным міфам” [9, с. 79]. Даследчык абав’яўся на тлумачэнні А.Ф. Лосева, які адзначаў, што “важнейшай першакрыніцай пры аналізе метамарфозы ў архаічным мысленні з’яўляецца міф, а ранняя міфалогія – хтанічная” [10, с. 13].

У. Конан не толькі выявіў у вершаваных творах Максіма Багдановіча разнастайныя трансфармацыі “паганскага Лесуна, Вадзяніка і Падвёя, якія адносяцца да так званай “ніжэйшай зямной міфалогіі” [9, с. 79], але і акцэнтаваў увагу на формах бытавання метамарфозы пры спасціжэнні ўзаемаадносін чалавека з прыродай і грамадствам, пры разуменні духоўнай эвалюцыі. Так, даследчык адзначыў, што “у “Зачарованым царстве” Багдановіча ёсць геніяльнасць сваёй прастаце верш - малітва, у ім схоплены той момант, калі чалавек “з прыродай, зліўшыся душой”, становіцца такім, якім яго хацеў бачыць Боскі Збаўца:

Падымі ўгару сваё вока,
І ты будзеш ізноў, як дзіця,
І адлынуць – адлынуць далёка
Усе трывогі зямнога жыцця.

Ціха тучу блакіт закалыша,
У душы адрасце пара крыл, --
Узляціць яна ў сінюю вышу
І ў струях яе змые свой пыл” [1, с. 56].

У. Конан ацаніў прыпадабненне лірычнага героя да дзіцяці як найвышэйшую ступень духоўнай эвалюцыі героя, як знак адраджэння, як сімвал поўнага адухаўлення.

Нягледзячы на грунтоўнасць заўваг У. Конана, метамарфоза як “узаемапераўтварэнне разнастайных форм быцця, як мастацкая сістэма, прыём паэтыкі і спосаб існавання персанажаў у мастацкім свеце Максіма Багдановіча; амаль не даследавалася ні з боку мастацкай вобразнасці, ні ў ідэалагічна светапоглядным аспекце”[8, с. 131]. З гэтай унікальнай з’явай мастацкай культуры, паводле тлумачэння даследчыка, “наш чытач знаёмы па сістэматызаванай антычнай міфалогіі, якая ў эпоху ранняга Рэнэсансу стала аб’ектам пільнай увагі філолагаў, у тым ліку ў беларуска-польскім літоўскім рэгіёне. У 20-х гадах XVІІ стагоддзя новалацінскі паэт і філосаф М.К. Сарбеўскі чытаў у Полацку ўніверсітэцкі курс на гэтую тэму, які лёг у аснову фундаментальнага даследавання “Багі язычнікаў, або Тэалогія, філасофія прыроды і этыка, палітыка, эканоміка, астраномія і іншыя мастацтвы і навукі, якія змяшчаюцца ў старажытных міфах язычніцкай тэалогіі”[10]

З’ява метамарфоз паспяхова вывучаецца і ў наш час, тэарэтычнае асэнсаванне гэтай катэгорыі праведзена ў працах Г. Гегеля, А. Лосева, М. Бахціна, С. Аверынцава, Е. Мельніцкага, У. Топарава, Ю. Лотмана, Я. Галасаўкёра. У працах А. Лосева і Я. Галасаўкёра вылучаюцца два адрозныя погляды на прыроду метамарфозы. А. Лосеў абмяжоўваў метамарфозу толькі міфічнай свядомасцю, Я. Галасаўкёр звязваў яе з усімі іншымі культурамі.

У філасофскіх трактатах У. Салаўёва, П. Фларэнскага, М. Лоскага. метамарфоза ў кантэксце хрысціянскай традыцыі разглядалася як пераўвасабленне, як спосаб і прынцып разумення свету, сэнс чалавечага быцця.

У сучаснай навуцы шырока абгрунтавана актуальнасць вывучэння метамарфозы ў мастацкіх тэкстах. Адною з характэрных рыс сучаснай навуковай парадыгмы з’яўляецца збліжэнне прыродазнаўчых і гуманітарных навук і мастацтва. У ХІХ – ХХ стагоддзях у выніку шматлікіх навуковых адкрыццяў адбываецца ўсведамленне Сусвету як цэласнай сістэмы і асноўнай мэтай навуковых ведаў стала спасціжэнне ўнутраных, глыбінных заканамернасцяў, якія ляжаць у аснове разнастайных з’яў і працэсаў.

Новая карціна свету рэгламентуе змены ў навуковай метадалогіі і ўжо пад канец ХХ стагоддзя шырока выкарыстоўваецца міждысцыплінарны комплексны падыход; разгляд рознага роду працэсаў. У гэтым кантэксце нельга пераацаніць значэнне навуковай і мастацкай дзейнасці І. Гётэ, які адным з першых загаварыў пра свет як адзінае быццё, якое валодае ўласнымі заканамаі развіцця. Гётэ лічыцца заснавальнікам навукі пра жывое, якую ён абазначыў як марфалогію (*morphe* – форма, *logo* – наука) – вучэнне пра форму,

стварэнне і пераўтварэнне арганічных цел. У аснове яго марфалогіі ляжыць так званая тэорыя метамарфоз (ад грэц. Meta - паміж, пасля і morfe – форма), якая раглядае пераўтварэнні, сутнасныя змяненні, пераўвасабленні. У вучэнні Гётэ ўвесь свет разглядаецца як пастаянны рух і развіццё.

Дынамічнасць – вызначальная характарыстыка мастацкага свету Максіма Багдановіча. Дынамічнасць узрастае дзякуючы пераадоленню супрацьлегласцяў, якія з’яўляюцца рухаючым момантам метамарфоз у творах паэта. Праз лірыку М. Багдановіча, паводле тлумачэння У. Конана, “наша літаратура адкрыла эстэтыку змяркання, вечара, начнога і зімовага іпастасяў быцця” [9, с. 94]. Ноччу, як слушна заўважыў навуковец, “змякчаецца “апазіцыя” неба і зямлі, яны набліжаюцца і сіметрычна адлюстроўваюць сваю процілегласць:

Блішчыць у небе зор пасеў;

У полі – рунь і ў небе – руць.

Да рэчкі лецячы, ўзляцеў

Між імі марай белы руць” [1, с. 50].

У вершы “Добрай, ночы, зара-зараніца” таксама паступова знікае супрацьпастаўленне і ўсталёўваецца гармонія-метамарфоза:

Добрай ночы, зара-зараніца!

Ўжо імгла над зямлёю лажыцца,

Чорнай рызай усё пакрывае,

Пылам зор небасхіл абсявае.

Цішыня агартае мне душу.

Вецярок прыдарожную грушу

Лкдзьве чутна варуша-калыша.

Міла бомы смяюцца ў цішы,

Ціха срэбрам грукае крыніца.

Добрай ночы, зара-зараніца” [1, с. 51

Метамарфозным пераўтварэннем у гэтых вершаваных радках стала вызваленне души чалавека ад будзённай людской мітусні і набліжэнне да музыкі.

Літаратура :

1. Багдановіч, М. Выбраныя творы / Уклад. С. Забродскай, Э. Золавай і інш. / М. Багдановіч. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1996. – 494 с.
2. Бахтин, М.М. Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет / М.М. Бахтин. – Москва : Худож. лит., 1975. – 505 с.
3. Гегель, Г.-В.-Ф. Эстетика в 4-х томах. Т.2. / Г.В. Гегель. – Москва : Искусство, 1969. -- 326 с.
4. Гете, И.В. Избранные философские произведения / И.В. Гете. – Москва : Наука, 1964. – 215 с.
5. Голосовкёр, Я.Э. Логика мифа / Я.Э. Голосовкёр.— Москва : Главная редакция восточной литературы издательства "Наука", 1987.-- 217 с.
6. Гольденберг, А.Х. “Мертвые души” Н.В. Гоголя и традиции народной культуры : Учебное пособие по спец курсу / А.Х. Гольденберг. – Волгоград : ВТПУ, 1991. – 76 с.
7. Ерёмкина, В.И. Поэтический строй русской народной лирики / В.И. Ерёмкина. -- Ленинград : "Наука" Ленинградское отделение, 1978, -- 326 с.
8. Конач, У.М. Ля вытокаў самапазнання : Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору / У.М. Конач – Мінск : Маст. літ., 1989. – 238 с.
9. Конач, У. Святло паэзіі і цені кінца: Лірыка Максіма Багдановіча / У. Конач – Мінск : Маст. літ., 1991. -- 208 с.
10. Конон, В.М. Гуманістычная інтэрпрэтацыя іскусства і міфалогіі у М.К. Сарбевскага // Ідэі гуманізма ў агульна-політычнай і філосафскай мыслі Беларусіі / В.М. Конон. – Мінск, 1977. С. 74-83.
11. Лосев, А.Ф. Античная мифология в её историческом развитии / А.Ф. Лосев. – Москва : Учпедгиз, 1957. -- 615 с.
12. Лосский, Н.О. Учение о перевоплощении; Интувитуизм \ Н.О. Лосский – Москва: Издательская группа “Прогресс”, Via, 1992. – 208 с.
13. Мелетинский, Е.М. От мифа к литературе / Е.М. Мелетинский . – Москва : РГГУ, 2001. --167 с.
14. Поэтика древнеримской литературы / [С.С. Аверинцев, М.Л. Гаспаров, Н.И. Григорьева и др.]. – М.: Наука, 1989. – 260 с.

Леська Лілія Пятроўна. Ст. выкладчык кафедры беларускай літаратуры і культуры БДПУ імя Максіма Танка.